

JAN III SOBIESKI

~ KARTY PRACY ~

PRAWNUK HETMANA

Jan III Sobieski, herbu Janina, urodził się w 1629 roku w Olesku. Ojcem przyszłego króla był Jakub Sobieski – wszechstronnie wykształcony magnat, poseł słynący ze wspaniałych publicznych przemówień, a także waleczny dowódca pozostający w służbie królów Zygmunta III Wazy i Władysława IV. Matka Jana, Teofila Zofia z Daniłowiczów, będąca wnuczką słynnego hetmana, miała wielki wpływ na wychowanie syna. Jego osobowość i męstwo kształtował dom pełen pamiątek i wspomnień po wielkim pradziadku, hetmanie znanym z kampanii moskiewskiej i zwycięstwa w bitwie pod Kłuszynem w 1610 roku. Śmierć tego przywódcy podczas odwrotu wojsk koronnych w bitwie z turecko-tatarską armią dała początek późniejszej legendzie powiązanej z narodzinami Jana Sobieskiego. Kiedy małego chłopca położono na kamiennej trumnie przodka, ta pękła i dobył się z niej głos: „Z naszych kości powstał mściciel”.

Giacomo Monaldi (1730–1798), Popiersie Jana III Sobieskiego, około 1783

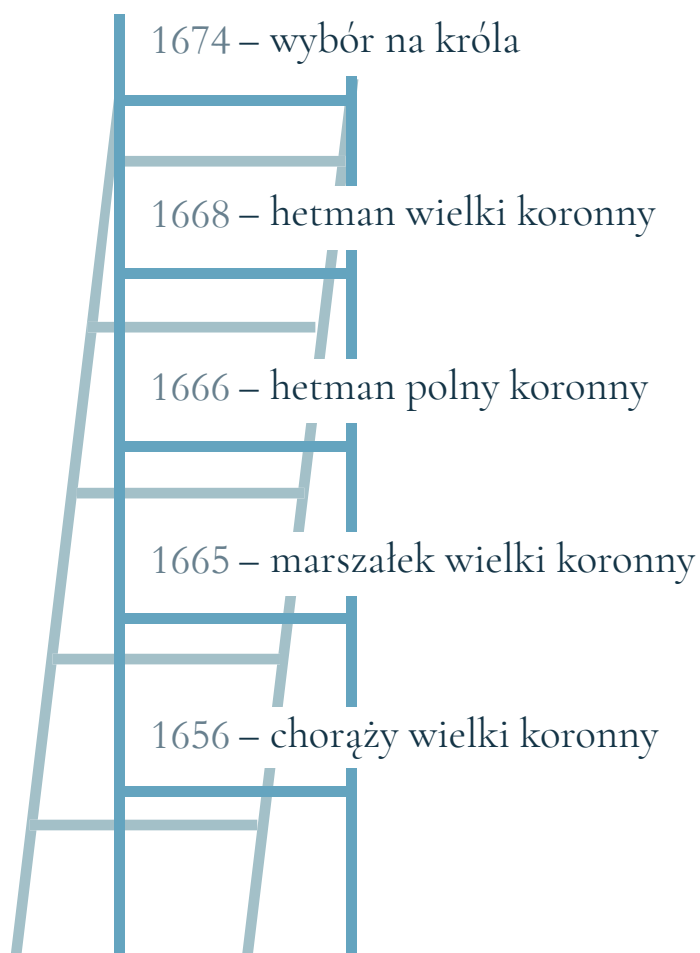
Zaznacz, który z hetmanów był pradziadkiem Jana III Sobieskiego.

- A.** Stanisław Koniecpolski (1591–1646) – pogromca króla szwedzkiego Gustawa II Adolfa w bitwie pod Trzcianą w 1629 roku.
- B.** Jan Karol Chodkiewicz (1560–1621) – rozbił wojska szwedzkie pod Kircholmem w 1605 i walczył z Turkami pod Chocimiem w 1621 roku.
- C.** Stanisław Żółkiewski (1547–1620) – zdobywca Moskwy, walczył z Turkami pod Cecorą w 1620 roku.

MŁODOŚĆ I KARIERA

Rodzice Jana Sobieskiego zadbali o jego staranne wykształcenie, wysyłając go wraz ze starszym bratem Markiem do Krakowa. Przez trzy lata, od 1640 roku, przyszły król uczęszczał do Kolegium Nowodworskiego, aby następnie w wieku zaledwie 14 lat rozpocząć edukację w Akademii Krakowskiej. Tam intensywnie uczył się języków: łacińskiego, niemieckiego, francuskiego, a nawet tureckiego i greckiego. Nabyta wiedza i znajomość języków przydały się Janowi Sobieskiemu podczas dwuletniej podróży przez Niemcy, Niderlandy, Francję i Anglię. Wraz ze starszym bratem zwiedzali zabytki (m.in. izbę Marcina Lutra w Wittenberdze), pole bitwy pod Lützen, zapoznawali się z uzbrojeniem, taktyką wojenną i fortyfikacjami doskonalonymi w trakcie trwającej w Europie Zachodniej wojny trzydziestoletniej. Podróż zakończyła się jednak w 1648 roku ze względu na wybuch powstania Kozaków pod wodzą Bohdana Chmielnickiego przeciwko Rzeczypospolitej. Na wezwanie matki bracia Sobiescy wrócili do kraju.

„Szczelble kariery” Jana Sobieskiego

Uporządkuj chronologicznie bitwy, w których Jan Sobieski zdobywał swoje doświadczenia strategiczne i militarne.

- 1656 – bitwa pod Warką
- 1649 – bitwa pod Zborowem
- 1666 – bitwa pod Mątwami
- 1655 – bitwa pod Ochmatowem
- 1651 – bitwa pod Beresteczkiem
- 1667 – bitwa pod Podhajcami
- 1673 – bitwa pod Chocimiem
- 1653 – bitwa pod Żwańcem

MIŁOŚĆ I RODZINA

Prosper Henricus Lankrink (1628–1692),
Portret Jana III Sobieskiego, po 1676

Malarz nieokreślony, Portret Marii Kazimiery d'Arquien,
3. ćwierć XVII wieku

Maria Kazimiera d'Arquien była jedną z ulubionych dwórek królowej Ludwiki Marii Gonzagi. W 1655 roku Jan Sobieski poznał ją na jednej z zabaw na dworze Jana Kazimierza. Słynąca z wyjątkowej urody czternastoletnia dwórka wzbudziła zachwyt chorążego koronnego, który miał wówczas 26 lat. Niestety, zamożny magnat, Jan Sobiepan Zamojski, ubiegł go w staraniach o rękę ulubienicy królowej. Uczucie młodych kochanków jednak przetrwało. Dowodem tego są liczne listy pisane w ciągu dziesięciu lat, w których oboje stworzyli własny szyfr miłosny. On nazywał ją Astreą, Jutrzenką, Różą bądź Bukietem, a ona, skrywając jego imię, określała go Celadonem, Sylwandrem, Prochem. Krótco po śmierci Jana Zamojskiego w 1665 roku Jan Sobieski poślubił swą wielką miłość.

Czy wiesz, że...

Większość listów Jana Sobieskiego powstała w czasie wojen i wypraw militarnych (1665–1683). Małżonkowie stali je do siebie podczas długich chwil rozłąki. Listy do Marysieńki, pisane pięknym stylem, z pasją i zaangażowaniem, są nie tylko dowodem miłości łączącej królewską parę, ale również stanowią niezwykle wartościową dokumentację sytuacji politycznej oraz obyczajów panujących w XVII stuleciu.

Przeczytaj fragment lirycznego listu Jana III Sobieskiego do Marysieńki i spróbuj odgadnąć, co było ulubioną formą odpoczynku królowej.

O jakżem sobie życzył obrócić się w jaką kropelkę deszczu albo rosy, a spaść na najśliczniejszą buzięńkę serca mego, albo którąkolwiek partię najwdzięczniejszego ciała, wiedząc, że moje kochanie na deszcz rade wychodzić!

MIŁOŚĆ I RODZINA

Obraz przedstawiający członków rodziny Sobieskich został namalowany przez Henriego Gascara w 1691 roku. Wokół króla, przedstawionego jako rycerz w złoczonej zbroi, gromadzą się najbliżsi członkowie rodziny. Ramę z wizerunkiem ojca podtrzymują dwaj starsi synowie. W lewym rogu najmłodszy z synów wskazuje palcem na głowę rodziny. Po przeciwnej stronie zostały przedstawione: królowa w płaszczu podbitym gronostajowym futrem i stojąca za nią jedyna córka pary królewskiej.

Henri Gascar (1635–1701), Portret rodziny króla Jana III Sobieskiego, 1691

Wykorzystując zamieszczone poniżej opisy, podpisz przedstawione na obrazie postaci dzieci Jana III Sobieskiego i Marii Kazimiery.

MIŁOŚĆ I RODZINA

Jakub Sobieski był pierworodnym synem Jana III, urodził się w Paryżu w 1667 roku. Już za życia króla zabiegano o jego sukcesję. Po śmierci monarchy magnateria sprzeciwiła się jego staraniom o koronę, obawiając się umocnienia jego pozycji. Na początku 1704 roku Jakub został porwany i uwięziony przez Augusta II Sasa. Wypuszczony po dwuletniej niewoli, porzucił plany dynastyczne. Zmarł w Żółkwi w 1737 roku. Na obrazie został przedstawiony w peruce, z koronkowym żabotem pod szyją.

Aleksander Sobieski urodził się w Gdańsku w 1677 roku. Otrzymał staranne wykształcenie wojskowe. Podczas wojny północnej wsparł brata Jakuba w staraniach o koronę. Miał humanistyczne zamiłowania i dał się poznać jako poeta oraz mecenas sztuki. We własnym teatrze realizował spektakle operowe. W 1710 roku zamieszkał w Rzymie, gdzie zmarł cztery lata później. Na obrazie widzimy go w różowym żupanie.

Konstanty Sobieski, najmłodszy syn Jana III Sobieskiego i Marii Kazimiery, urodził się w Warszawie w 1680 roku. Po śmierci ojca towarzyszył prawie stale matce i bratu Aleksandrowi. Był więziony wraz z bratem Jakubem przez Augusta II w pierwszych latach wojny północnej. Zmarł w 1726 w rodowej rezydencji w Żółkwi. Na portrecie rodzinnym ubrany jest w zielony żupan, w dłoni trzyma buzdygan.

Teresa Kunegunda Sobieska urodziła się w 1676 roku. Wydano ją za mąż w 1695 roku za elektora bawarskiego Maksymiliana II Emanuela Wittelsbacha, pełniącego funkcję namiestnika Niderlandów Hiszpańskich. Po klęsce Elektoratu Bawarii w sierpniu 1704 roku i ucieczce męża do Brukseli została przez niego powołana na regentkę. Zmarła w Wenecji w 1730 roku. Na obrazie towarzyszy matce.

WIKTORIA CHOCIMSKA

Rok po abdykacji Jana Kazimierza (1668), podczas wolnej elekcji, szlachta wybrała na króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Jan Sobieski, popierający innego kandydata – Ludwika Burbona zwanego Kondeuszem Wielkim, odmówił złożenia przysięgi nowemu władcy, nie podpisując aktu elekcji. Tym samym dołączył do stronnictwa dążącego do detronizacji nowo obranego króla. Trzy lata później na ziemie polskie wkroczyła stutysięczna armia turecka, zajmując Kamieniec Podolski – twierdzę zwaną „kluczem do Podola”. Jej utrata była jednym z powodów podpisania traktatu z Imperium Osmańskim, nazwanego „haniebnym pokojem w Buczaczu”. Rzeczpospolita straciła Podole i zobowiązała się do wypłaty rocznego haraczu w wysokości 22 tysięcy czerwonych złotych w zamian za pokój.

Rozwój terytorialny Imperium Osmańskiego

Czy wiesz, że...

Państwo tureckie w drugiej połowie XVII wieku przeżywało okres odrodzenia swojej potęgi militarnej, a sułtan Mehmed IV zajmował nowe terytoria, prowadząc wojny z Siedmiogrodem, Austrią i Rzeczpospolitą. Jednak późniejsze porażki wojenne (po 1683 roku) doprowadziły do obalenia i uwięzienia sułtana, osłabiając imperialne dążenia Osmanów.

WIKTORIA CHOCIMSKA

Jan van Huchtenburg (1647–1733), *Bitwa pod Chocimiem*, Holandia, 4. ćwierć XVII wieku

Dzięki odrzuceniu przez sejm hańbiącego traktatu w Buczaczu i uchwaleniu podatków, Jan Sobieski poprowadził przeciwko Turcji nową armię. Bitwa pod Chocimiem w 1673 roku stała się największym zwycięstwem odniesionym nad Turkami przez wojska polskie. Dzięki doświadczeniu i taktyce hetmana Jana Sobieskiego, między innymi przetrzymaniu w gotowości bojowej przez zimną noc wrażliwego na chłody wojska tureckiego, rozbito trzydziestopięciotysięczną armię osmańską. Zwycięstwo to otworzyło hetmanowi drogę do korony królewskiej po zmarłym na dzień przed bitwą Michale Korybucie Wiśniowieckim.

Czy wiesz, że...

Bitwa chocimska z 1673 roku była drugą bitwą stoczoną przez wojska Rzeczypospolitej z Turcją w tym samym miejscu. Pierwsza rozegrała się w 1621 roku i trwała sześć tygodni. Połączonym polsko-litewsko-kozackim wojskom w liczbie 50 tysięcy udało się wówczas zatrzymać stutysięczną armię Imperium Osmańskiego. Kampania została opisana w *Pamiętniku wojny chocimskiej* przez Jakuba Sobieskiego, ojca przyszłego króla Jana III.

Przeczytaj zamieszczone poniżej ludowe przysłowie, w którym pojawia się imię świętego. Bitwa rozegrała się właśnie w dniu przypadającym w jego wspomnienie w Kościele katolickim. Czy wiesz, jaki to dzień? Wpisz pełną datę bitwy.

*Liście padają, drogę ścielają,
dla Marcina wiatr je ścina.*

--	--	--	--	--	--	--	--

VIVAT JOANNES REX!

Legendarna skuteczność hetmana Jana Sobieskiego na polu walki miała duży wpływ na przebieg wolnej elekcji w maju 1674 roku. Obrany monarchą, nie mógł jednak wyruszyć na uroczystości koronacyjne do Krakowa. Nękanie najazdami Tatarów wschodnie granice Rzeczypospolitej i pozostające we władaniu Imperium Osmańskiego Podole wymagały przygotowania nowej kampanii wojennej. Długo odkładana ceremonia koronacji odbyła się dopiero 2 lutego 1676 roku. Poprzedził ją wspaniały wjazd pary królewskiej do Krakowa, podczas którego na łukach triumfalnych sławiono czyny wojenne monarchy. Na jednym z nich zwycięstwo chocimskie z 1673 roku zestawiono z dokonaniem Bolesława Chrobrego:

*Bolesław Chrobry, pierwszy król Polski, blask Janiny; z królem zgasł blask
zrodzony z wielkich władców.*

Poniżej zamieszczono herb Rzeczypospolitej z czasów panowania Jana III Sobieskiego. W heraldyce często spotykamy się z łączeniem herbu państwowego z herbem rodowym króla. Zwróć uwagę, że na piersi Orła znajduje się herb z godłem w kształcie mocno wygiętej tarczy. Przeczytaj uważnie jeszcze raz zamieszczony powyżej napis z bramy triumfalnej, aby odszukać w nim nazwę herbu Sobieskich.

Ród Sobieskich herbu .....

SKRZYDLACI JEŹDŹCY

Husaria to ciężkozbrojna polska jazda, która wykształciła się jako formacja wojskowa w czasach panowania Stefana Batorego. Służyła do rozbicia i przełamywania sił wroga. Używano do tego kopii o długości dochodzącej do 6,2 metra. W uzbrojeniu husarza znajdowały się także szabla, pałasz lub koncerz, a przy siodle zawsze tkwiła para pistoletów. Jego ochronnym uzbrojeniem była półbroja husarska, składająca się z napierśnika i naplecznika. Również elementy zbroi płytowej chroniły jego ramiona i ręce. Jednym z nich był tak zwany karwasz zabezpieczający przedramię rycerza. Głowę husarza chronił hełm otwarty zwany szyszakiem. Charakterystycznym elementem uzbrojenia husarii były także skrzydła, mocowane często na napleczniku lub do siodła, oraz skóry tygrysię, lamparcie lub wilcze nakładane na zbroje. Grubość zbroi skutecznie ostaniała jeźdźca przed bronią palną i sieczną. W okresie panowania Jana III Sobieskiego bardzo modna wśród dowódców stała się tak zwana karacena na wzór zbroi antycznych – rodzaj pancerza wykonany z metalowych łusek przymocowanych do skórzanego kaftana.

Na zdjęciu widzisz portret Jana III Sobieskiego w typowej półbroi husarskiej. Spróbuj odszukać w tekście, jak nazywano zbroję, w której przedstawiani byli w sztuce cesarze rzymscy.

Malarz nieokreślony, *Król Jan III w zbroi karacenowej*, około 1675

Półbroja husarska, Polska, 2. połowa XVII wieku

NA POMOC WIEDNIOWI

W marcu 1683 roku Turcy rozpoczęli wojnę z Austrią. Armia pod wodzą wielkiego wezyra Kara Mustafy już 10 lipca stanęła pod murami Wiednia. Do króla Jana III Sobieskiego przybył poseł austriacki z prośbą o szybką pomoc. Związany sojuszem z cesarzem Leopoldem I polski monarcha zarządził koncentrację wojsk pod Krakowem. Dwadzieścia siedem tysięcy wojsk koronnych w sierpniu wyruszyło na odsiecz Wiedniowi. Trasa marszu prowadziła przez Śląsk, Morawy i Czechy. 3 września wojska polskie połączyły się z oddziałami sprzymierzonych niedaleko stolicy Cesarstwa. Dowództwo nad sześćdziesięciosiedmiotysięczną armią powierzono królowi Polski.

Przemieszczanie się wojsk polskich podczas kampanii wiedeńskiej

Liczebność wojsk tureckich w czasie kampanii wiedeńskiej szacowana jest na 150 tysięcy. Armia składała się z oddziałów zaciężnych i pospolitego ruszenia. Jej trzon stanowiła piechota janczarów, rekrutująca się z wcielanych do niej siłą chrześcijańskich chłopców. Wychowywani w surowej dyscyplinie wojskowej, stanowili najbardziej karną część armii osmańskiej. Początkowo ich najważniejszą bronią były łuki refleksyjne, zastąpione później strzelbami tureckimi (odmiana muszketu). Dzięki regularnym treningom strzeleckim należeli do wyborowych strzelców. Do walki wręcz używali szabel i krótkich jataganów.

Strzelba skałkowa, Turcja, XVIII wiek

Drugą najważniejszą formacją armii tureckiej byli *spahisi* – ciężka jazda stanowiąca odpowiednik europejskiego rycerstwa. Ubrani byli w kolcze pancerze zwane bechterami i juszmanami lub zbroje typu zwierciadlanego. Ich głowy chroniły szyszaki albo misiurki, będące rodzajem hełmu pochodzenia wschodniego. W trakcie walki posługiwali się ciężką szablą, buzdyganem i spisą używaną podczas szarży do zadawania ciosów długim ostrzem. Ich osłonę stanowiła okrągła tarcza zwana kałkanem.

Para karwaszy, Turcja, XVII wiek

Zbroja husarska miała swoje zapożyczenia we wschodnim typie uzbrojenia, używanym przez wojska tureckie. Na fotografii widzisz element zbroi *spahisa* osłaniający jego przedramię, który również stanowił część zbroi husarskiej.

Wykreśl co drugą literę, a poznasz nazwę metalowej osłony przedramienia.

K B A J R L W Z A O S D Z

12 WRZEŚNIA 1683 ROKU

W nocy wojska sprzymierzonych sił chrześcijańskich zajęły pozycje bojowe. Na lewym skrzydle stanęły oddziały księcia Karola Lotaryńskiego oraz wojska saskie, centrum obsadziły wojska austriacko-niemieckie, a prawe skrzydło stanowiły chorągwie wojsk polskich. Najważniejsza część bitwy rozegrała się późnym popołudniem, kiedy król wydał rozkaz ataku polskiej kawalerii, która w sile 20 tysięcy jeźdźców uderzyła ze wzgórz Kahlenbergu na obóz turecki. Przeżerażeni siłą ataku Turcy rozpoczęli odwrót, opuszczając pole walki. Cały ogromny obóz wroga wraz z wyposażeniem dostał się w ręce wojsk sprzymierzonych. W bitwie wiedeńskiej nieprzyjaciel stracił 15 tysięcy żołnierzy, zwycięzcy zaś mieli około 3,5 tysiąca zabitych i rannych. Po bitwie Jan III Sobieski w liście do królowej pisanym z namiotu wielkiego wezyra Kara Mustafy relacjonował:

Bóg i Pan nasz na wieki błogosławiony dał zwycięstwo i sławę narodowi naszemu, o jakiej wieki przeszłe nigdy nie słyszały. Działa wszystkie, dostatki nieoszacowane dostały się w ręce nasze.

Strzemień wezyra Kara Mustafy, Turcja, XVII wiek, skarbiec katedry na Wawelu

12 WRZEŚNIA 1683 ROKU

Do Krakowa, gdzie przebywała królowa, 16 września przybył postaniec królewski Filip Dupont z wiadomością o zwycięstwie. Spotkanie z Marią Kazimierą nastąpiło w katedrze na Wawelu, gdzie zostało jej wręczone pozłacane, ozdabiane turkusami strzemię wielkiego wezyra Kara Mustafy, do którego król dołączył pergaminową karteczkę z własnoręcznie sporządzonym napisem. Jako dar dziękczynny zostało ono potem zawieszono u stóp słynącego cudami Czarnego Krucyfiks.

Z rozsypanych fragmentów ułóż zdanie, a dowiesz się, jaką wiadomość na pergaminowej karteczce dołączonej do strzemienia przekazał Jan III Sobieski swojej żonie.

Ten, którego noga

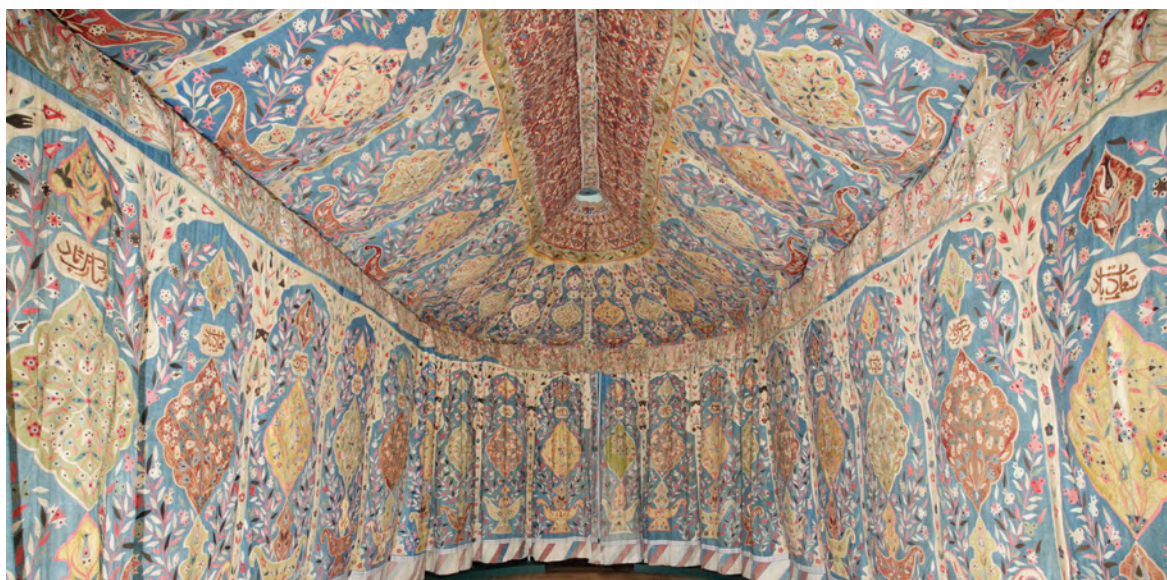
jest zwyciężony

za łaską Boga

była w tem strzemieniu

TROFEA WIEDŃSKIEJ WIKTORII

Wojська Imperium Osmańskiego oblegające Wiedeń rozlokowane były w namiotach obozowych, spośród których szczególnie wyróżniały się namioty wielkiego wezyra Kara Mustafy. Król polski, oprowadzany przez pojmanego pokojowca wezyra, pisał, że są one „tak obszerne jako Warszawa albo Lwów w murach”, dodając: „Co zaś za delicje miał przy swych namiotach, wypisać niepodobna. Miał łaźnię, miał ogródek i fontanny, króliki, koty i nawet papuga była, ale że latała, nie mogliśmy jej pojmać”. 2 listopada 1683 roku przyjechało do Krakowa 80 wozów zdobyczy z tureckiego obozu, a wśród nich namiot samego wezyra, który królowa Maria Kazimiera kazała rozbić obok letniej rezydencji królewskiej w Łobzowie.

Namiot owalny, dwumasztowy, Turcja, XVII wiek

W zbiorach Zamku Królewskiego na Wawelu znajduje się wiele pamiątek odsieczy wiedeńskiej. Najcenniejszym trofeum jest największa w Europie kolekcja wschodnich namiotów – sześć zachowanych w całości oraz kilka różnych płotów i dachów. Ich wnętrza naśladowały przepych komnat sułtańskich pałaców. Ekspozowany na wystawie dwumasztowy niebieski namiot ukazuje bogactwo wielobarwnych motywów dekoracyjnych wschodniego typu. Namiot złożony z płotów, które stanowiły jego ściany, i dachu zwanego kapą wykonany był z grubego płótna bawełnianego, tak zwanego musuľbasu. Jego sznurowane części wspierały się na masztach zakończonych złotymi gałkami. Wielkie, paradne namioty nazywane wezyrskimi służyły do celów reprezentacyjnych, narad wojennych i uroczystości. W ogrodowych sejwanach przyjmowano poselstwa. W namiotach przypominających szopy mieściły się stajnie, magazyny, izby stołowe i łaźnie dla żołnierzy.

TROFEA WIEDŃSKIEJ WIKTORII

Wśród licznych trofeów przywiezionych do Krakowa znajdowały się wschodnie kobierce i makaty. Tkane już w czasach starożytnych, w Polsce od XIV stulecia cieszyły się wielką popularnością. Kobierce z bawełny, wełny lub jedwabiu służyły do spania, siedzenia, ozdabiania wnętrz i odprawiania modlitw. Jedwabne makaty przetykane srebrem i złotem ozdabiały nie tylko pałacowe komnaty, ale także wnętrza namiotów.

Makata arkadowa, Turcja, XVIII wiek

Makata arkadowa, Persja, XVII/XVIII wiek

TROFEA WIEDŃSKIEJ WIKTORII

Szabla to broń sieczna o łukowato zagiętej głowni, którą władano już w starożytnej Persji. W czasach średniowiecznych i nowożytnych używano jej powszechnie na Bliskim Wschodzie. W drugiej połowie XVI wieku, zastępując miecz, wprowadzono ją do stałego wyposażenia polskiej jazdy. W znacznym stopniu do rozpowszechnienia szabli przyczyniły się walki z Turkami i Tatarami, którzy używali właśnie tego typu broni. Z czasem wykształcił się polski typ paradnej szabli zwanej karabelą.

Szabla z pochwą, Turcja, XVIII wiek

Jednym z najważniejszych trofeów przywiezionych spod Wiednia jest znajdująca się w wawelskich zbiorach głownia szabli, którą dziewiętnastowieczna tradycja łączy z wielkim wezyrem Kara Mustafą i odsieczą wiedeńską. Złożona została przez króla wraz z turecką chorągwią inskrypcyjną w Loreto – słynnym sanktuarium maryjnym. W 1798 roku wręczono ją w Rzymie na Kapitolu twórcy Legionów Polskich we Włoszech generałowi Janowi Henrykowi Dąbrowskiemu. Za pośrednictwem generała Karola Kniaziewicza przekazano ją w Paryżu na ręce Tadeusza Kościuszki. W późniejszych latach znajdowała się w zbiorach rodziny Sapiehów w Krasicy. W latach pięćdziesiątych XX wieku szabla wzbogaciła kolekcję wiedeńskich trofeów wawelskiego zamku.

Głownia tak zwanej szabli wezyra Kara Mustafy, Persja (?), XVII wiek

TROFEA WIEDŃSKIEJ WIKTORII

Gdy będziesz oglądać ją na ekspozycji, zwróć szczególną uwagę na trzy szczeliny biegnące wzdłuż grzbietu szabli. W każdej z nich znajdują się ruchome kulki ołowiu. Pierwotnie w rowkach zamiast nich umieszczono w celach dekoracyjnych perły.

W zbrojowni wawelskiej znajduje się również głownia szabli hetmana wielkiego koronnego walczącego pod Wiedniem. Wryto na niej napis upamiętniający wiedeńskie zwycięstwo i ród, z którego wywodził się hetman. Wykreśl co drugą literę i uzupełnij sentencję.

J S A C B K Ł U O Z N E O
A W D S J K L I D C B H

*Nie mały ja pod Wiedniem dokonała sztuki będą
mnie ..... pamiętać prawnuki.*

Na wystawie eksponowany jest wyjątkowy zespół chorągwi tureckich zdobytych w czasie kampanii wiedeńskiej. Wykonano je z cienkiego jedwabiu tkanego złotymi i srebrnymi nićmi. Na chorągwiach zwanych inskrypcyjnymi widnieją wersety z Koranu oraz medaliony z imionami Allaha, Mahometa i kalifów, nawiązujące do przestania religijnego islamu. Zupełnie inny typ reprezentują chorągwie z umieszczonym w centralnym polu legendarnym wyobrażeniem Zulfikara, miecza o rozdwojonym ostrzu, który należał do Alego, zięcia Mahometa. Wśród wawelskich trofeów szczególne znaczenie ma chorągiew zdobyta przez wojska sojuszników 9 października 1683 roku w bitwie pod Parkanami na wycofującej się armii osmańskiej dowodzonej przez Kara Mehmeda.

TROFEA WIEDŃSKIEJ WIKTORII

Chorągiew typu inskrypcyjnego,
Stambuł (?), 1. połowa XVII wieku

Chorągiew typu zulfiqarowego,
Stambuł lub Bagdad (?), 1. połowa XVII wieku

Przeczytaj popularne przysłowie i przetłumaczony cytat z Koranu zdobiący chorągiew inskrypcyjną. W obu zdaniach brakuje tego samego słowa. Jakiego?

..... człowieka psuje, nieszczęście hartuje.

..... obfite niech się odnawia codziennie
I powodzenie – na przekór temu, który zazdrości;
I niech nie przestaną dni twoje być jasne
A dni tego, który powstanie czarne.

TROFEA WIEDEŃSKIEJ WIKTORII

Czy wiesz, że...

Barwom przypisywano znaczenie symboliczne. Purpura była kolorem przynależnym władcom. Wielką popularnością cieszyły się drogocenne kamienie, które miały przynosić szczęście. Nefryty, turkusy czy agaty zdobiły broń i paradne rzędy końskie, a na militariach umieszczano inskrypcje z Koranu, wierząc, że mają magiczną moc i gwarantują zwycięstwo.

Siodło ze strzemionami po Krzysztofie Leopoldzie Schaffgotschu, ambasadorze cesarskim przy Janie III Sobieskim, Turcja, przed 1683

Pałasz z pochwą po Krzysztofie Leopoldzie Schaffgotschu, Turcja, XVII wiek (wtórnie użyta głownia perska z XVI wieku)

REX TRIUMPHATOR

Jan III Sobieski po odsieczy wiedeńskiej pojawił się w Krakowie 23 grudnia 1683 roku. Przy Bramie Floriańskiej rajcy miejscy powitali króla, ofiarowując mu tacę wypełnioną złotymi monetami. Orszak monarchy skierował się w stronę wawelskiego wzgórza, gdzie przy wiwatach i wystrzałach z dział liczni dostojnicy przywitali w katedrze królewską parę. Po wspólnym odśpiewaniu *Te Deum laudamus* i okrzykach *Vivat! Vivat! Vivat Rex Poloniae!* zwycięski wódz otrzymał błogostawieństwo i udał się wraz z małżonką na odpoczynek. Dzień później, w wigilię Bożego Narodzenia, przybywszy ponownie do katedry, Jan III Sobieski złożył przy ołtarzu św. Stanisława chorągiew zdobytą podczas bitwy. Tym darem kolejny władca wpisywał się w wielowiekową tradycję składania wojennych trofeów przy grobie świętego, zwanym Ołtarzem Ojczyzny.

Czy wiesz, że...

Zespół szczególnych eksponatów związanych z osobą królewską znajduje się w Skarbcu Koronnym na Wawelu. Tworzą one grupę pamiątek rodowych przechowywanych kiedyś w rezydencji Sobieskich w Żółtkwi. Wśród nich wyróżnia się czarny aksamitny płaszcz Kawalera Orderu Świętego Ducha, który wraz łańcuchem i zawieszonym na nim krzyżem został przekazany Janowi III przez króla Francji Ludwika XIV w 1676 roku (zachował się tylko płaszcz). W tej samej gablocie możemy także zobaczyć połączony miecz poświęcony z pochwą i pasem oraz kapeluszem, ofiarowanymi królowi przez papieża Innocentego XI w rok po odsieczy Wiednia za zasługi dla obrony wiary chrześcijańskiej.

Kapelusz poświęcony króla Jana III Sobieskiego z daru Innocentego XI, Rzym, 1676–1677

REX TRIUMPHATOR

Miecz, pochwa, pas poświęcane króla Jana III Sobieskiego z daru Innocentego XI,
Rzym, 1674 i 1676

Płaszcz Kawalera Orderu Świętego Ducha, Paryż, 1675-1676

KONIEC WOJEN Z TURCJĄ

W 1684 roku państwa walczące przeciwko Turcji podpisały traktat, powołując Ligę Świętą. W jej skład weszła Rzeczpospolita, Austria, Wenecja oraz papieństwo. Wojna z Turcją zakończyła się trzy lata po śmierci Jana III Sobieskiego. W 1699 roku, za czasów panowania Augusta II Sasa, podpisano pokój w Karłowicach. Zachowały się czarka, paterka i łyżeczka z nefrytu oraz siodło ofiarowane przez sułtana Mustafę II posłowi Stanisławowi Małachowskiemu, reprezentującemu polskiego władcę. Na mocy pokojowych postanowień Polska odzyskała prawobrzeżną Ukrainę i Podole z Kamieńcem Podolskim.

Siodło, Turcja, 2. połowa XVII wieku

Czarka, paterka, łyżeczka, Turcja, 2. połowa XVII wieku

WYBRANA LITERATURA

1. Irena Burnatowa, Płaszcz kawalera Orderu Św. Ducha ofiarowany królowi Janowi III Sobieskiemu, „Studia do Dziejów Wawelu”, 5, 1991, s. 309–375.
2. Maria Domin, *Dary papieskie dla Jana III Sobieskiego i Marii Kazimiery*, „Studia Waweliana”, 9–10, 2000/2001, s. 85–104.
3. Antoni Franaszek, *Odsiecz wiedeńska 1683. Wystawa w Zamku Królewskim na Wawelu w trzechsetną rocznicę bitwy*. Przewodnik, Kraków 1983.
4. Mariusz Markiewicz, *Historia Polski 1492–1795*, Kraków 2002.
5. Jerzy T. Petrus, Maria Piątkiewicz-Dereniowa, Magdalena Piwocka, *Wschód w zbiorach wawelskich*. Przewodnik, Kraków 1976.
6. Magdalena Piwocka, *Namiot turecki z XVII wieku*, Kraków 2002.
7. Magdalena Piwocka, *Namiot z kolekcji Lanckorońskich w Zamku Królewskim na Wawelu*, „Studia Waweliana”, 5, 1996, s. 59–75.
8. Leszek Podhorecki, *Jan III Sobieski*, Warszawa 2010.
9. Leszek Podhorecki, *Sobiescy herbu Janina*, Warszawa 1981.
10. *Odsiecz wiedeńska 1683. Wystawa jubileuszowa w Zamku Królewskim na Wawelu w trzechsetlecie bitwy* [katalog wystawy], red. Antoni Franaszek, Kazimierz Kuczman, Kraków 1990.
11. Michał Rożek, *Uroczystości w barokowym Krakowie*, Kraków 1976.
12. Michał Rożek, *Zwycięstwo Jana III Sobieskiego pod Wiedniem. Echa wiktarii*, Kraków 2008.
13. Michał Rożek, *Krakowska katedra na Wawelu*, Kraków 2012.
14. Radosław Sikora, *Z dziejów husarii*, Warszawa 2012.
15. Radosław Sikora, *Husaria pod Wiedniem 1683*, Warszawa 2012.
16. Ryszard Skowron, *Wawel. Kronika dziejów*, t. 1: *Od pradziejów do roku 1918*, Kraków 2001.
17. Jerzy Szablowski, *Po rocznicy Odsieczy Wiedeńskiej. Jak budowano wawelską wystawę*, „Kraków. Magazyn Kulturalny”, 1, 1984, s. 10–12.
18. Jan Wimmer, *Odsiecz wiedeńska 1683 roku*, Warszawa 1983.
19. Zbigniew Wójcik, *Historia powszechna XVI–XVII wiek*, Warszawa 2002.
20. Konrad Zawadzki, *Losy listu króla Jana do Marii Kazimiery o zwycięstwie wiedeńskim 1683 roku*, Warszawa 1983.
21. Zdzisław Żygulski jun., *Chorągwie tureckie w Polsce na tle ogólnej problematyki przedmiotu*, „Studia do Dziejów Wawelu”, 3, 1968, s. 363–453.
22. Zdzisław Żygulski jun., *Miecz i kapelusz poświęcany królowi Jana III Sobieskiego*, „Studia do Dziejów Wawelu”, 4, 1978, s. 333–360.
23. Zdzisław Żygulski jun., *Odsiecz Wiednia 1683*, Kraków 1983.

Ilustracja na stronie tytułowej: Ksawery Pilati (1843–1902), Józef Ignacy Kraszewski – Wizerunki książąt i królów polskich.djvu, Domena publiczna, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=50350871> (odczyt 10 XI 2020).

Ilustracja na s. 9: Wirtualne Muzeum Orła Białego, cz. 3: *W epoce Jagiellonów i królów elekcyjnych*.

Opracowanie merytoryczne: Robert Adamczak, Bożena Litewka, Dział Oświatowy Zamku Królewskiego na Wawelu

Opracowanie graficzne: Józefina Wiśniewska, Dział Wydawnictw Zamku Królewskiego na Wawelu

